

הפרסית¹. הוא הדין, לדעת הפרשנים, של הספור על בקור המשלחת הבבלית בירושלים המורכב מאלמנטים מקוריים ומתוספות מאוחרות.

שגור המשלחת הבבלית מטעם מראדך בלאדן הוא מעשה שהיה בימי חזקיהו, ומגמתו פוליטית-צבאית (ולא בקור נימוסין גרידא בעקבות מחלת חזקיהו). חזקיהו מצידו מעונין היה להציג אוצרותיו, חלקם בודאי שלל אויב, כדי להפגין את מעמדו ועוצמתו באזור, למרות שהוא מלך על מדינה קטנה. יש להקדים את המאורע למסע סנחריב, ועל כך עמדו זה מכבר הפרשנים, ולו רק משתי הסבות שרלהלן: (1) בשנת 701, ולאחר מכן, מראדך בלאדן לא היה מלך בבל. הוא הובס ע"י סנחריב כבר בשנת 703. ועוז את בבל. (2) לאחר שנת 701 לא היו לחזקיהו אוצרות כלשהם להראות למראדך שכך חזקיהו נתן את 'כל הכסף הנמצא בית ה' ובאצרות בית המלך'² כדי להפיס את דעתו של סנחריב. התאריך המדויק לבקור המשלחת הבבלית שנוי במחלוקת. דאם הוא נערך בתקופת מלכותו הראשונה של מראדך בלאדן בבבל (שנים 710-722) או בעת מלכותו השניה והקצרה (3 / 704).

אם מקובל על החוקרים שהביקור הוא מעשה שהיה, לא כן הדבר ביחס לנבואה המובאת בשמו של ישעיהו, בדבר לקיחת אוצרות הארמון בבלה יחד עם בני ממשפת המלוכה שישמשו 'סריסים בהיכל מלך בבל' (פס' ו-1). כאן סבורים רוב החוקרים שההתערבות של ישעיהו ונבואתו היא תוספת מאוחרת. עורך מאוחר רצה לתלות את האסון שבא על יהודה מידי נבוכדנאצר ב' מלך בבל כחטא שחטא מלך יהודה, וכמקרה זה, חזקיהו הנבואה, אם כך, היא כחזקת vaticinium ex eventu, וכפי שנאמר במל"ב כד' יג' 'כאשר דבר ה'.' הנימוקים לראות בדברי ישעיהו, ובעצם התערבותו במאורע, חבור מאוחר הם: א) ישעיהו חי זמן רב לפני עליית הממלכה הבבלית ככוח אמפריאלי, ובזמנו קשה היה לצפות השתלטות של ממלכת בבל. (שהייתה נתונה במוות אשור) על סוריה ועל ארץ-ישראל. יהודה נאה בעול נבוכדנאצר הכשדי לכל המוקדם בשנת 604 לפסה"ג, כמאה שנה לאחר בקור המשלחת הבבלית בירושלים בימי חזקיהו. ב) סגנון הנבואה הוא מאוחר לימי ישעיהו, וניכרים בה יסוחים אופייניים לעריכה המשנה-תורתית

לנביאים ראשונים ולנבואות ירמיהו³. ג) היה צורך להסביר את האסון שבא על בית דוד ועל ירושלים כעונש על מעשה חטא של אחד ממלכי בית דוד (ראה להלן). ד) הנבואה מגמתה להסיר את הניגוד בין הרעיון של חסינות ירושלים ובית דוד לבין עונדת הגלית יהויכין (או צדקיהו) וכבוש ירושלים ע"י הבבלים. ה) הספור על המשלחת נקבע בסוף מחזור הספוריים על חזקיהו כיוון שהוא נועד לתת הסבר למאורע שארע לאחר 701.

לצד ההסכמה הרחבה בדבר איחורה של הנבואה לתקופת השלטון הבבלי על ארץ-ישראל נחלקו החוקרים אם חוברת הנבואה ויוחסה באופן אנאכרוניסטי לישעיהו בעקבות הגליית יהויכין (597) או הגלית צדקיהו וחורבן ירושלים והמקדש (586).

אם אכן הנבואה אינה מקורית לישעיהו ודבר אין לה עם המשלחת הבבלית בימי חזקיהו, נשאלת השאלה מה ראה העורך המאוחר לתלות את החטא בחזקיהו דוקא. הרי חזקיהו מופיע כמלך צדיק ותמים שזכה פעמיים לראות בנס הישועה, פעם נצל ממסע עונשין של סנחריב ופעם מן המות שחלה ואל זכה לחמש עשרה שנים נוספות. הטענה שמדובר ב'פולמוס מאוחר שתפס אחרת את דמותו של חזקיהו, לא מלך צדיק נאמן לה' אלא מלך מתרברב בעושרו'⁴ אינה נראית לנו שכן אין מדובר כמעבר שחי בימי חזקיהו או מיד בדור שלאחר מכן ויכול היה לדעת ממקור ראשון על רמוחו השלילית של חזקיהו ונפרט כשדוחים את האפשרות שישעיהו אמר את הנבואה הנדונה. ספק אם היו למעבד המאוחר מקורות על חזקיהו מעבר לחומר שעובר ונערך ע"י 'נעל ספר מלכים הדויטרונומיסט, אשר עיצב את דמותו החיובית של חזקיהו, כמלך אשר עשה הישר בעיני ה'.' כמתואר במל"ב יח'. יתירה מזו, אם היה צורך לחבר נבואה חדשה כדי להראות שהגלית המלך מבית דוד, שידת האוצרות של בית המלך הן בבחינת נבואה שהתגשמה, נקל היה לתלות זאת 'בחסאות מנשה' (מל"ב כ יט) והשוה מל"ב כ (ב) או אף בעריצותו של יהויקים, או אולי בשלמה המלך שהתפאר בפני מלכת שבא (מל"ב י ד-ה). המעבד המאוחר יכול היה להסתפק בהערה כללית בדומה ל'חסאות יהודה' (השוה מל"ב יז יט) או כמה שכבר נאמר כפי חולדה הנביאה בימי יאשיהו 'ולא תראינה עיניך ככל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה' (מל"ב ככ, יט-כ) או בנבואת ירמיהו בפרק כ ה.

אכן, הנבואה כפי שהיא מצויה בישעיהו לט ה-ז (מל"ב כ טז-יח) אינה מפי ישעיהו והיא בורא

- ראה תרמור-כונן, שנת ארבע-עשרה, הערה 16, וילדברגר, ישעיהו, עמ' 1473.
- בסברה שהנבואה חוברת על רקע הגלית יהויכין תומכים תרמור-כונן, שנת ארבע עשרה, עמ' 199; קלמנטס, המשלחת הבבלית, עמ' 218. א' רופא, סיפורי הנביאים, ירושלים תשמ"ג, עמ' 84.
- J.A. Montgomery, *The Books of Kings*, ICC, 1951, p. 510; J. Gray, *I-II Kings*, OTL, 1964, p. 702.
- בסברה שהנבואה חוברת לאחר 586 מצדדים ורתוין, מלכים, עמ' 431; וילדברגר, ישעיהו עמ' 1473, 1474, אבל ראה גם להלן הערה 9. O. Kaiser, *Der Prophet Jesaja. Kapitel. 13-39 ATD*, 1973, p. 29.
- תרמור-כונן, שנת ארבע עשרה, עמ' 199. התיאור כספר דברי הימים הוא מדרש מאוחר, מן התקופה הפרסית, המבוסס כולו על החומר המובא בספר מלכים ובספר ישעיהו, ואין להביא ממנו ראיה על קרמות 'הרמות השלילית' של חזקיהו. על המדרש כספר דברי הימים המבוסס כולו על ספר מלכים ראה, S. Talmon, *Qumran and the History of the Biblical Text* (ed. F.M. Cross), London 1975, p. 329.
- להסבר כספר דברי הימים לצרעת עוזיה 'וכחזקתו גבה לבו', (וה"ב כו כז-כא). ישעיהו מתריע נגד צעדים מדיניים מסיימים אבל אינו תוקף את דמותו ואת אישיותו של חזקיהו.
- תרמור-כונן, שנת ארבע עשרה, עמ' 199. נציין שחזקיהו היה זכור לטוב גם בדור החורבן. ראה ירמיהו ס יט, וכן בן-סירא, מט ד.

- בעיות העריכה של כלל מחזור סיפורי חזקיהו והנביא ישעיהו אינו מעניינו כאן, וכן לא הרקע ההיסטורי והתפתחות המאורעות. הספרות המדעית העוסקת בבעיות אלו היא רבה, ונזכיר חלק מן המחברים בנוף המאמר. נציין כאן את האחרונים ובהם ימצא המעיין ספרות נוספת. ח' תרמור ומ' כונן, 'מאורע שנת ארבע עשרה לחזקיהו: מחלת המלך ובקור המשלחת הבבלית'. ארץ ישראל ט' וספר צבי מ' אורלינסקי, ירושלים תשמ"ב, עמ' 198-201 (להלן תרמור-כונן, שנת ארבע עשרה). R.E. Clements, 'The Isaiah Narrative of 2 Kings 20: 12-19 and the Date of the Deuteronomistic History', *LL Seeligmann Volume* (eds. A. Rolé et al.), Vol. III, Jerusalem 1984, pp. 209-220 (להלן, קלמנטס, משלחת בבלית); H. Wildberger, *Jesaja*, Neukirchener Verlag, 1982, 3 Teilband, Jesaja 28-39. [BKAT X/3] ולהלן וילדברגר, ישעיהו) E. Würthwein, *Die Bücher der Könige*, ATD, Göttingen 1984, (להלן, וירתיין, מלכים).
- השווה לצורה האכדית 2) bit nakkante ša ili u šarri (ABL 339 rev. 2) לענין קצוץ דלתות היכל ה' השוה שלמנאסר ג' שלקח את דלתות הזהב מארמון האויב, ראה: E. Michel, 'Die Assur-Texte Salmanassars', III' *HO I* (1947-1952), p. 16, lines 11-12. (להלן מישל, שלמנאסר ג').
- ראה תרמור-כונן, שנת ארבע עשרה; [JSOT Suppl. 13]. Sheffield 1980, p. 66. ורתוין, מלכים, עמ' 436. הנ"ל מצדדים באפשרות שהבקר נערך בתקופת מלכותו הראשונה של מרודך בלאדן, ועל רקע המרד של אשורד כסרגון ב'.
- לעומת זאת אופי האגדי של הספור על מלאך ה' שהכה כלילה את מחנה אשור, מגמתו בולטת והיא לאמת את דברי ישעיהו בענין חסינותה של ירושלים ובטחון כהצלה שתבוא מיד האל.

יצאה מעטו של מחבר שחי, אם כימי צדקיהו ואם לאחר מכן. נר בכר יש לבחון את האפשרות שהנבואה היא עבוד מאוחר של דברי בקורת, כולל דברי פורענות, ברבר הגליה ובזיזת אוצרות הארמון, שאמר ישעיהו בעקבות הכקור של מראדך בלארד⁹. המעבד המאוחר השתמש במעשה המשלחת הכבלית ובדברי הניקורת של הנביא ישעיהו לצורך הסבר האסון שבא על בית דוד, על המקדש ועל ירושלים.

להלן ננסה להראות שהנבואה, בעיבורה המאוחר, יוחסה לישעיהו ונקשרה במעשה המשלחת הכבלית לא מתוך פולמוס של מעבד מאוחר, וגם לא בגלל מסורת כלשהי על חזקיהו החוטא והרברכן בסוף ימיו, עד כדי עילה מוצרפת לתלות בו את אסון ההגליה ושרידת האוצרות, אלא בגלל סיבה אחרת. המעבד המאוחר קשר את האסון שבא על יהודה מידי נבוכדנאצר ב' מלך בבל במעשה המשלחת הכבלית כימי חזקיהו בגלל הקשר האסוציאטיבי בין שני הארועים מחד, ובגלל מציאותה של נבואת תוכחה מקורית ש:אמרה ע"י ישעיהו (או נכתבה ע"י תלמידיו) בעקבות ניקור המשלחת הכבלית מאירד. העורך המאוחר שחיפש מאורע שימש לו 'חומר גלם לדרשה בעלת משמעות אקטואלית לימיו וכראיה נוספת להתגשמותו של נבואתו'¹⁰, עלתה מיד בדעתו פרשת המשלחה הכבלית לירושלים, לאור הרמיון הגרול שבין 'החטא' כימי חזקיהו ל'עונש' מידי נבוכדנאצר ב'. בשני המקרים מדובר על מלך בבל. בשני המקרים מדובר על ארץ רחוקה. חזקיהו אמר שהמשלחת באה מארץ רחוקה. הגלות מצטיירת כהליכה אל מקום רחוק¹¹. בשני המקרים מדובר על כניסת גוף רשמי ממלכתי נכרי לעיר הבירה, לירושלים. בשני המקרים מדובר על כניסה של זרים (בעמדה מדינית-צבאית) לאוצרות ההיכל. נציין שהפועל 'ראה' מודגש בספור המשלחת, וכנראה לא במקרה. לפועל 'ראה' יש גם משמעות של פעולה המקנה זכות בעלות, על דרך הנאמר בכר' יג טו 'כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרועך עד עולם'¹². לכן אין זה מן הנמנע שעצם ראית האוצרות ע"י המשלחת של מראדך בלארד העלתה על הדעת, אם של ישעיהו ותלמידיו, ואם של המעבד המאוחר, את בזיזתם במקדש או במאוחר (וראה להלן). השמחה שאחזה בחזקיהו לבוא המשלחת, הניכרה את השמחה של המלך הכובש החורר אל הארמון (ראה להלן, אשורבניפל, רוגמה 8). אפשר גם שהצלת ירושלים כימי חזקיהו באורח בלתי צפוי ודברי העירור של ישעיהו, לעומת כיבוש ירושלים בידי נבוכדנאצר הכבלי ונבואת החורבן של נביאים שפעלו באותה עת, הוא שבלט מיד לעיני הסופר והעלה בוכרונו את המאורע של הבקור הכבלי בירושלים. עוד ננסה להראות שנקל היה למעבד המאוחר להשתמש במעשה המשלחת כימי חזקיהו גם בגלל מציאותה של תוכחה מקורית של ישעיהו או תלמידיו.

כניסה של מלך זר, או שליחים מטעמו, אל עיר בירה, ובאופן מיוחד אל הארמון של המלך המקומי וסקירת אוצרותיו מעלה בדרך אסוציאטיבית את התופעה הנפוצה בישראל ובעמים

9. 'אכן על כיוון כזה מצביע וילדברגר כיחס לפסוק ו, ואילו פסוק ו לדעתו חובר ככל הנראה בתקופה הפרסית. ראה וילדברגר, ישעיהו 1474, 1478, 1480. וילדברגר מספק בהקעת האפשרות שהיתה נבואה מקורית של ישעיהו שעובדה ע"י סופר מאוחר. א' רופא סבור אף הוא שישעיהו הגיב על בקור המשלחת, אולם ההסטוריוגרפיה הנבואית עברה את דברי הנביא. 'היא השמיטה מהם את עיקר התוכן... והכניסה במקום זאת... חזון פורענות על גלות בית המלך ואוצרותיו בכלה', רופא (לעיל, הערה 6) שם.

10. זדמור-כוגן, שנת ארבע עשרה, עמ' 200.

11. P.R. Akroyd, 'An Interpretation of the Babylonian Exile', S.J.T. 27 (1974), pp. 329-352.

12. ראה אקרויד, לעיל הערה 11, עמ' 339-341.

של כנוש עיר בירה, חזירת הכובש אל הארמון, פתיחת האוצרות (החתומים), ראית האוצרות ובזיזתם יחד עם שאר הרכוש של הארמו (ההיכל). לעיתים קרובות המלך הכובש היה מצרף למלקוח גם שבויים מבני משפחת המלוכה. לא במקרה תופעה זו חוזרת ונשנית שכן בארמון המלך היו אוצרות גדולים ורבי ערך (לענין חזקיהו ראה דה"ב לב כו) שמשכו אליהם את המלכים הכובשים. והיוו מטרה חשובה בלכידת הבירה וחדירה אל הארמון. ואין להקל ראש במטרה זו שכן בארמון המלך נערמו המסים שנגבו מן הממלכה, נאספו המנחות שהובאו ע"י מלכים שונים (ראה מל"א י כה) והונח חלק מן השלל שנלקח ממדינות אויב או ממדינות כבושות¹³. הכתובות של מלכי אשור מרגישות את הכמות הגרולה של דברי ערך המצויה באוצרות ההיכל (nisirti ekalli: nisirti. šarrūti). שלמנאסר ג' מספר שהוא כוז את דברי הערך שהיו בארמון האויב, במשך תשעה ימים¹⁴. כיוון שבזיזת האוצרות היתה לתופעה שבשיגרה, הרי שהיא הפכה למוטיב מקובל בתיאורי מסעות מלחמה, וסגרתיות זו באה לידי ביטוי בתיאורים השכלוניים במקרא ובכתובות¹⁵.

שישק מלך מצרים עלה על ירושלים, ולקח את אוצרות בית ה' ואת אוצרות בית המלך ואת הכל לקח' וגו' (מל"א יד כו; דה"ב יב טו). חזאל מלך ארם ששם 'פניו לעלות על ירושלים' קבל מאת יואש מלך יהודה את כל הזהב הנמצא באוצרות בית ה' ובית המלך, ובכך נתפייס מלך ארם ויעל מעל לירושלים (מל"ב יב יט). יואש מלך ישראל פרץ אל ירושלים ולקח את כל הזהב והכסף ואת כל הכלים הנמצאים בית ה' ובאוצרות בית המלך ואת בני התערובות (מל"ב יד יג-יד). חזקיהו נכנע בפני סנחריב ונתן למלך אשור את כל הכסף הנמצא בית ה' ובאוצרות בית המלך מתוך תקוה להסיר את האיום האשורי מעל ירושלים. נבוכדנאצר הוציא את כל אוצרות בית ה' ואוצרות בית המלך ויקצץ את כל כלי הזהב אשר עשה שלמה מלך ישראל בהיכל ה' (מל"ב כד ג). נראה שאוצר בית המלך רוקן כליל כימי יהויכין וע"כ לא הוזכרה בזיזת אוצרות בית המלך ע"י הכבלים בעת חורבן ירושלים. נחום, שנבואותיו מתמקדות בחורבן בנייה הבירה, מדבר אף הוא על שרידת אוצרות העיר ע"י הכובשים 'כוו כסף כווי זהב ואין קצה לתכונה, בכר מכל כלי חמדה' (ב י"א). וכך ירמיהו 'חילך ואוצרותיך לבו אתן' (נ כה).

מוטיב זה מתועד בדוגמאות רבות בכתובות ממיסופוטמיה, ולעניננו, חשוכות הכתובות המלכותיות האשוריות, שכן כאמור, בזיזת אוצרות בית המלוכה ומלקוח של בני ערובה ממשפחת המלוכה, ונתינת אוצרות בית המלך למלך אשור כאות כניעה, הן רבות ותופעה נפוצה במסעות המלחמה האשוריים, הן אצל מלכים שמלכו לפני סנחריב והן אצל אלה שמלכו

13. לצבירת השלל בארמון המלך הכובש ראה: A.K. Grayson, *Assyrian Royal Inscriptions*, II, 167 [653].
p. (להלן, גרייסון, כתובות): D.D. Luckenbill, *Ancient Records of Assyria and Babylonia* Vol. II, pp. 278f/279f, 24f/50f, 45f/89f. עליהם יש להוסיף את המקרים שם נאמר שמלך אשור הביא את השלל לבירתו באשור.

14. לפי המלון האשורי *Chicago Assyrian Dictionary* (להלן C.A.D. כרך A עמ' 232). דוגמאות להרגשה על הרכיש הרב האצור בהיכל המלך ראה גרייסון, כתובות 89 [429], 464/99 [465] וכן להלן.

15. כולל ספרות הנבואה בישראל ובספרות האותות (אומנות) המיסופוטמית לספרות האותות ראה דוגמאות ב-C.A.D. I, p. 380; II, p. 135; N, p. 227: 'The army you send on a campaign will bring back the treasure of the enemy'.

16. הכטי 'ואין קצה' כמובן של ללא סוף. כמות עצומה וכלתי ניתנת למדידה ולספירה, מופיע רק אצל ישעיהו (נ כו) ואצל נחום (ב יג טו). נראה שיש כאן השפעה מסגנון הכתובות המלכותיות האשוריות הנוקטות באותה לישון (באכרית) ana la māni: ša la nībi: ša nība la išū: על השפעה זו ראה בהמשך.

הערה: יש להשוות את המילים הללו עם המילים ב- Neo-Assyrian
Ishayah

הערה: יש להשוות את המילים הללו עם המילים ב- Neo-Assyrian
Ishayah

הערה: יש להשוות את המילים הללו עם המילים ב- Neo-Assyrian
Ishayah

הערה: יש להשוות את המילים הללו עם המילים ב- Neo-Assyrian
Ishayah

הערה: יש להשוות את המילים הללו עם המילים ב- Neo-Assyrian
Ishayah

66 כתיאור כבוש העיר מפסי שבמצרים ע"י אסרחרון נאמר: את אשת ארמונו, פילגשו...בניו, בנותיו, רכושו, חפצים יקרי ערך...אשר לא יימנו (מרוב) (ina la māni) שללתי (והבאתי) אל ארץ אשור.²³

67 לאחר שלכד אשורבניפל את העיר ש-פי-בל מידי מושלה נשם דוננו, שליט גמכולו, נאמר: את דוננו ואת אחיו, את אשתו, בניו בנותיו, פילגשיו, זמרים וזמרות הוצאתי ולקחתי כשלל. כסף, זהב (מתוך בית אוצר ארמונו (nakkanti ekallišu) הוצאתי ומניתי כשלל.²⁴

68 כמסעו השמיני כבש אשורבניפל את שושן, בירת עילם וכך נאמר לאחר כבוש העיר: 'בדבר האלים אשור ואשור, אל תוך ארמונו נכנסתי, והתיישבתי (על כסא המלכות) כשמחה. פתחתי את בתי נכתה (bit nakkamātiš unu) אשר כסף, זהב, רכוש ונכסים היו אצורים בקרבם, ואשר מלכי עילם הקודמים ועד למלכים (שמלכו) עד עצם היום הזה, אצרו והניחו (בכית הנכות), ואשר בלעדי, שום אויב (ור) לא הניח ידו בהם, (אני) הוצאתי ומניתי כשלל'. בהמשך התיאור (שו' 81-95) מסופר על לקיחה כשבי של בני משפחות המלוכה. במקום אחר (ובמקבילותיו) טוען אשורבניפל שבכבוש שושן הוא הגשים את דברי האלה (amāt ilutiša) ננא שנאמרו בדורות הראשונים (ימים רחוקים) ונתגשמו לעיני הדורות האחרונים (niše arkāti) ע"י אשורבניפל.²⁵

הדוגמא האחרונה מראה, מצד אחד, על דמיון רב שיש לקטע מכתובת אשורבניפל לתיאורים באותו נושא בכתובות של מלכים אשוריים אחרים, ומצד שני ניתן למצוא בקטע זה כמה נקודות משותפות בתוכן ובפרזיאלוגיה לאמור בישעיהו לט. להלן נצביע על כמה נקודות כאלה, וכן נזכיר אלמנטים משותפים נוספים בין התיאורים במקרא בענין אוצר הארמון ובזיותו, לתיאורים בכתובות המלכותיות האשוריות.

א. הספור המקראי בענין המשלחת הבנלית והכתובת של אשורבניפל בענין כבוש שושן. בשני המקרים מדובר בכניסה של גורם פוליטי-צבאי ור אל הבירה ואל בית האוצר של המלכות. הנקודות המשותפות לשני הקטעים יובאו להלן עפ"י סדר היפעת ביש' לט (מל"ב כ יב-יט). 'ויואם את בית נכתה' – ובכתובת אשורבניפל נאמר: 'פתחתי את בית נכתה'.²⁶ 'נית נכת' אין לדא במקרא (דהיינו גם אינו מצוי ב'אונומסטיקון הרויטרונומיסטי') וכבר עמדו על כך שהמונח שאול מן האכדית hit nakkamti. הופעת המונח דוקא בישעיהו לט יכולה לרמוז על אפשרות של קשר ספרותי-הסטוריוגרפי כלשהו בין התיאור ביש' לט ובין התיאורים בכתובות המלכותיות האשוריות בענין חרידה אל אוצר המלך ובזיותו. לענין הפעלים 'ראה' ו'פתח' ראה בהמשך.

'את הכסף ואת הזהב' – ובכתובת אשורבניפל ('את) הכסף (ואת) הזהב' (בסדר זה). נוסחא רגילה בכתובות מלכי אשור בענין הטלוקח מאוצר ההיכל.

23. בורגר, אסרחרון, עמ' 99 ש' 43-45.
24. שטרק, אשורבניפל, עמ' 122 ש' 18-23.
25. שטרק, אשורבניפל, עמ' 50, ש' 130 ע"י IV: 6.
26. שטרק, אשורבניפל, עמ' 58, ש' 107-118, והמקבילה בעמ' 220 ש' 21-28.
27. ראה התרגום ב- CAD, Q p. 224a ובכרך A עמ' 183 מתורגם: 'I opened his treasure-houses'. ראה H.R. Cohen, *Biblical Hapax Legomena in the Light of Akkadian and Ugaritic*, Ann Arbor, 1978 pp. 40-41.

אחריו. היריעה קצרה מלפרט את כל המקרים ואפילו חלק קטן מהם. אולם עיון שטחי בלבד בכתובות אשורבניפל ב', שלמנאסר ג', ארדניררי ג', תגלת פלאסר ג', סרגון ב', סנחריב, אסרחרון, אשורבניפל,¹⁷ יראה על דמיון רב בתיאורים ועל פרזיאלוגיה ופרזיאלוגיה משותפת. להלן נביא דוגמאות מסרגון ב', סנחריב, אסרחרון ואשורבניפל.

1) בכתובת של סרגון ב', בענין כבוש בירת הכשדים דיר יכין, כמסעו השנים-עשר (710) נאמר: צרתי על דיר-יכין, ככשתיה. אותו יחד עם אשתו, בניו בנותיו, זהב, כסף רכוש (hūšu), נכסים (makkāru) אוצרות היכלו (ארמונו) ככל שהיה (mala bašū)....מניתי כשלל.¹⁸

2) כתיאור כבוש העיר מוצאציר, עיר מלכותו של אורזאנא מארט, כמסע השמיני של סרגון ב', נאמר: נכנסתי אל העיר מוצאציר כמנצח. את אשתו, בניו, בנותיו רכוש, נכסים, אוצרות היכלו, ככל שהיה...מניתי כשלל.¹⁹

3) כתיאור המסע הראשון של סנחריב שנערך נגד מראוך בלארן הכשדי נאמר: נכנסתי אל ארמונו אשר בעיר נבל כשמחה. פתחתי את בית אוצרו (bit nisirtišu). זהב, כסף, כלי זהב וכסף, אבנים יקרות מכל סוג, רכוש ונכסים ללא מספר (la nībi). מס כבד, נשות הרמונו, אנשי חצר ופקידים, זמרים וזמרות, האומנים, ככל שהיו, ומשרתי ארמונו הוצאתי (לקחתי) ומניתי כשלל.²⁰

4) כתיאור כבוש עיר הבירה של אנשי מנאי ע"י סנחריב, נאמר: נכנסתי אל היכלו, ומכל דבר רכוש, נכסים, ללא מספר, אוצרו הכבד (nisirtašu kabittu) לקחתי שלל.²¹

5) לאחר שהביס אסרחרון את עבדי-מלכותי מלך צידון וערף את ראשו, נאמר: את אשתו, בניו, בנותיו, אנשי היכלו, זהב, כסף, רכוש ונכסים, אבנים יקרות...ומכל דבר שהוא (mimma šumīšu). אוצר היכלו הרב שללתי.²²

17. להלן הפניה בלבד לדוגמאות מכתובות מלכי אשור. אשורבניפל ב' – גרייסון, כתובות, כרך 2, עמ' 1653|167, 1658|168, 1561|131, 1619|154, 1584|142, 1580|140, 1577|138, 1583|141, 1601|150.

שלמנאסר ג' – לקנביל, כתובות, כרך 1, עמ' 1610|222, 472, 57, 58, 472.

שמשי ארד ה' – לקנביל, כתובות, כרך א', עמ' 1725|259, 472, 57, 58, 472.

ארדניררי ג', לקנביל, כתובות, כרך א', עמ' 1746|263, 472, 57, 58, 472.

תגלת פלאסר ג' – לקנביל, כתובות, כרך א', עמ' 1783|281, 472, 57, 58, 472.

סרגון ב' – לקנביל, כתובות כרך ב', עמ' 1015, 1814, 130|14, 145|23, 159|30, 161|31, 162|32, 168|35-34, 408, 351, 408.

וכן בתיאור המסע השמיני של סרגון, ש' 351, 408.

סנחריב – D. Luckenbill, *The Annals of Sennacherib*, 192 [OIP III], pp. 24, 51-52, 56, 72, 90. (להלן לקנביל, סנחריב).

אסרחרון R. Borger, *Die Inschriften Assarhaddon-Königs von Assyrien*, Osnabrück 67 [110] Beiheft-10 Beihft-10, pp. 8, 48, 49, 99. (להלן בורגר, אסרחרון).

אשורבניפל – M. Streck, *Lambopat und die letzten Assyrischen Könige*, II, Leipzig 1916, pp. 16, 18-19, 38, 50, 56, 58, 122, 319. (להלן שטרק, אשורבניפל).

18. H. Winckler, *Die Keilschrifttexte Sargons*, Leipzig 1889, and I p. 122; 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

'אוצרותי' – אצל אשורניפל – makkūru מונח המשמש לציין אוצר או בית אוצר (bit makkūri) וגם דברים יקרי ערך (נכסים) שבתוך האוצר. כן משמשת המלה bit nisirti עבור אוצר.

'שמע דבר ה' – ולהכדיל, אצל אשורניפל 'בדבר האלים אשור ואשתר'. כן טוען אשורניפל שהאלה נגא ציותה עליו לכבוש את שושן. כאמור, אשורניפל מסביר את כבוש שושן כנבואה עתיקה המתגשמת לאחר זמן ביד מלך אשור, אשורניפל. והשוה לכך 'הנה ימים באים', פסוק ו.

'ונשא כל אשר בבית' – אצל אשורניפל מופיע הפועל asū = להוציא (בנין 5). בכתונות מלכי אשור מופיע גם-הפועל našū עכור לקחת שלל וקבלת מס, כמילה נרדפת ל-šalālu, asū.²⁸ 'ואשר אצרו אבותיך עד היום הזה' – אבותיך – הכוונה למלכים אבותי שמלכו לפניו.²⁹ ואצל אשורניפל 'אשר אצרו מלכי עילם הקודמים ועד למלכים (אשר מלכו) עד עצם היום הזה'.³⁰ בכתובת אשורניפל משמשת שתי מלים בהוראת צבירה, לאצור רכוש – nakamu. pahāru הפועל האחרון מופיע פעמים אחדות בכתובות סנהריב, ואצל אשורניפל בצורה nukkumu (אצורים).

'זפבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד יקח' – בהמשך תיאור כבוש שושן נאמר שמבני משפחת המלוכה נלקחו שבויים אשורה (שו' 81-95), ואין כאן אלא מקרה רגיל המופיע פעמים רבות בכתובות מלכי אשור (ראה גם מל"ב יד יג-יד).

ב. אפשר להעלות קיים משותפים נוספים בין התיאורים במקרא על בזיות האוצרות ולקחת בני ערובה ובין תיאורים נאותו ענין בכתובות המלכותיות האשוריות.

זיראם' – (פס' ב). הפועל 'ראה' מורגש בקטע המקראי (5 פעמים). אצל אשורניפל נאמר 'פתחת', ואין כאן אלא פעולה הכרחית שקודמת לראיה. 'פתח' כקונטקסט זה מוכנו – שבירת טביעות החותם שחתמו את דלתות האוצר. סרגון ב' אומר 'פתחתי את החותמות (kingu) של בית אוצרותי'³¹ (והשוה 'חתום באוצרותי')³². לאחר הפתיחה באה 'הראיה' שענינה סקירת המלאי ומיוגו, ואח"כ הלקיחה. וכך נאמר אצל שלמנאסר ג', בכתובת המונולית 'פתחתי את

28. ראה CAD. Q p. 217 (סרגון ב') L.W. King, E.A.T.W. Budge, *Annals of the Kings of Assyria*, London 1902, p. 317, l. 64

29. וכך אצל סנהריב המלכים הקודמים, 'אבות' וביחס למראדך בלאדן נאמר בכתובת של סנהריב abbešu mahruṭi ראה לקנביל, סנהריב, עמ' 85 שו' 9; עמ' 128 שו' 41. הפועל 'אצר' כמובן של לצבור מופיע בישיעיהו (והקטע המקביל במל"ב כ יז וכן יש' כג יח) ופעם אחת בעמ' ג י. בנחמיה יג יג יש לגרוס 'אצוה'. לפיכך אין בפועל זה סממן דו־טרונומיסטי.

30. ראה משפט דומה אצל תגלת פלאסר א', גרייסון, כתובות, ב', עמ' 29 [105] בקשר להיכל המלך (אכל לא לאוצרות).

31. מסע שמיני של סרגון ב', שו' 351. ראה תעתיק ותרגום – CAD. K p. 387.

32. 'פתח' במקרא בקשר לפתיחת אוצר ראה דברים כו יב; ירמיהו נ כה. כן ראה *IBL*, 339:8... על דרכי חיתום חדרים בארמון במארי ראה א. מלמט, ארץ-ישראל יח (ספר נ' אביגד), ירושלים תשמ"ה עמ' 325-330. אני מודה לפרופ' א' מלמט על הערותיו בענין בית האוצרות אצל חוקיהו ומקבילות במורה-דקרום.

בית הנכת (nakkamtu). **ראיתי את אוצרותיו (nisirtišu) ואת דברי הערך והרכוש שללתי**³³. **השמן הטוב – אף מצרך זה מוזכר בכתובות האשוריות בין השלל שנלקח מאוצרות המלך**³⁴. **יוצא כל בית כליו' – הכוונה לכלי הכסף והזהב ('כלי חמדה') כולל כלי נשק, ראה מל"א י טז-יז, כה (והשוה נשק בית היער ביש' כב ה; 'פתח ה' את אוצרו ויוצא את כלי זעמו' ביר' נ כה; הו' יג טו; דה"ב לב כז). רבות הן ההזכרות בכתובות המלכותיות האשוריות של לקיחת כלי כסף וכלי זהב (unūt hurāsi) וכלי נשק (unūt tahāzi) במסגרת בזיות הארמון ואוצרותיו,³⁵ כולל דלתות הזהב של הארמון³⁶.**

'היכל' – כמובן של היכל מלך (השוה ה' מה טז; דנ' א ד; מש' ל כח) רגיל בספרות האכדית (ekallu) ואילו במקרא מונח זה משמש על פי רוב עבור בית מקדש, היכל ה'.

יוצא כל אשר נמצא באוצרותי' לא היה דבר' 'לא יותר דבר' – ביטויים אלו שגורים בכתובות האכדיות בקונטקסט של לקיחת שלל של אוצרות המלכות. הביטויים בכתובות מלכי אשור הן: mala bašū; mimma šumšu = הכל, כל מה שיש.

'בבל' – לקיחת השלל ברכוש ובנפש אל בבל, ואילו בכתובות האשוריות נאמר שהשלל והשבויים נלקחו אשורה. המלך הכובש אוצר את השלל מן המדינות הכבושות בארמוני הוא, וכך ביחס לבני הערובה.

זהו טריסם בהיכל מלך בבל' – משפט שנכתב ככל הנראה ע"י המעבד המאוחר, והשוה לכך דניאל א'³⁷. אך לאור התופעה הרגילה של הגליה מבני משפחת המלוכה אל אשור, אין זה מן הנמנע שישיעיהו נבא על לקיחת בני המלך אשורה והצבתם בארמון המלך. מאלפת הרוגמא מאשורניפל בענין בני יכנילו מלך ארוה. אשורניפל אומר שאת אחד מבני יכנילו הוא הושיב על כסא המלוכה בארוה, ואילו את שאר הבנים הוא הלכיש בפאר ובהדר והעמידם לפניו (ana mahria ulzizšunūti), דהיינו שירתוהו נארמון המלוכה בנינוה'³⁸.

הדמיון בתיאור ובפרזיאלוגיה בין הכתובות האשוריות כינון לבין עצמן, ובין התיאורים האשוריים והתיאורים במקרא מוביל אותנו לשתי הנחות הנראות לנו סבירות ביותר (א) קיומו של דגם שבו השתמשו הסופרים האשוריים לתיאור כבוש עיר הבירה ולקחת אוצרות בית המלוכה יחד עם בני משפחת המלוכה אל הבירה האשורית (ב) ישנה זיקה ספרותית-לשונית בין האמור ביש' לט לתיאורים מקבילים בכתובות אשור, ובעיקר אצל סנהריב ואשורניפל. לפיכך, נפתחת האפשרות שהנבואה במקרה הוטבעה ברפוס ספרותי מיסופוטמי.

33. R.F. Peiser, in *Keilinschriftliche Bibliothek*, Band I, Berlin 1889, p. 170.

34. [610] 222. דבר דומה אצל ארדנירי ב', תוך שמוש בפועל naqādu (לסקור) במקום amāru (לראות).

ראה CAD. Q. p. 224. הראיה, כאמור, היא גם פעולה טכסית המקנה זכות בעלות על החפץ הנראה אפשר שלתלכות השלל העוברת לפני המלך (השוה תבליט לכיש של סנהריב) יש משמעות דומה.

34. ראה למשל אסרחון שבזו את אוצרו של עברי-מלכותי מלך צידון. בורגר, אסרחון, עמ' 8 סעיף 5. וכן ראה כהן, (לעיל, הע' 27) עמ' 66 הע' 107.

35. ראה למשל גרייסון, כתובות, ב', עמ' [429]89, [584]142.

36. מישל (לעיל, הערה 2).

37. ראה תדמור-כוגי, שנת ארבע עשרה, עמ' 199.

38. ראה וילדברגר, ישעיהו עמ' 1474, 1477, 1478. הובלת בני משפחת המלוכה לאשור נזכרת פעמים רבות בכתובות האשוריות המלכותיות.

39. שטרק, אשורניפל, עמ' 19-18 שו' 81-94 (לקנביל, כתובות, ב' עמ' [783]297 ובקטע מקביל, עמ' [848]326).

לענינו חשובה הנקודה השניה, שכן היא נוגעת בשאלת מעורבותו של ישעיהו בפרשה ובאופן חיבורה של הנבואה דמוכח בשמו. הדמיון כשלעצמו של הקטע בישיעיהו לתיאורים האשוריים בכלל, ולקטע מן הכתובת של אשורכניפל בענין שושן בפרט, מחזקת את הסבר שאין הנבואה (כולל פסוק ו', לרענתו) מתחילתה ועד סופה חבור מאוחר, יצירה חדשה לגמרי מן התקופה הבבלית, אלא היא עיבוד מאוחר של דבר נבואה שאמר ישעיהו (או כתבו תלמידיו, ראה הלקן) ע"י עורך שחי בתקופת שלטון בבל על ארץ ישראל⁴⁰. ניתן לחזק סברה זו בעזרת הטיעונים הבאים:

(1) ישעיהו ותלמידיו ידעו את הרכי התיאור והכיתוי השגורים בכתובות האשוריות. פ' משינסט הצביע על כמה הקבלות בין לשונו של ישעיהו לכתובות האשוריות והגיע למסקנה שישעיהו ותלמידיו הכירו את הספרות המלכותית האשורית ושאלו ממנה ביטויים ומונחים. הוא גם עומד על דרכי ההעברה של התרבות המיסופוטמית-אשורית אל ארץ ישראל⁴¹. לפיכך נראה לנו שהנבואה עוצבה על פי מודל ספרותי-היסטוריוגופי אשורי ע"י ישעיהו או תלמידיו.

(2) ישעיהו התנגד להישענות על כוחות זרים, אליליים לפי תפיסתו, ולא נרתע לפנות אל המלך בדברים קשים, ולהביע את עמדתו בנושא. הוא השמיע דברים בענין התנהגות אהו כימי הפלישה של רצין ופקח לירודה (יש' ז'). הוא היה ער למתרחש בשנים שבו פעל סרגון ב' נגד אשור (יש' כ'), התנגד לבריתות עם אשור ומצרים (יש' ז, ט: ל) והוא הביע דעתו הנמרצת בעת מסע סנחריב לארץ ישראל (יש' לו-לוז). לכן סביר, ואין זה ענין יוצא דופן, שישעיהו הגיב בדבריו תוכחה ואיום על בקור המשלחת מבבל, תגובה התואמת את השקפתו בעניינים מדיניים.

(3) לאור התופעה הנפוצה של חידת כובש זר אל ארמון המלוכה, שדירת האוצרות ולקחת בני תערובות ממשפחת המלוכה, אין זה מן הנמנע שעצם בקור המשלחת הבבלית וכניסתה להיכל המלך ולבית הנכת עוררה במחשבת הנביא באופן אסוציאטיבי את הסיטואציה של מלך כובש זר, ואין זה משנה אם מדובר בשליחי מלך אשור או בשליחי מלך בבל.

(4) הטענה שהנבואה חוברת ע"י סופר מאוחר בתקופה הבבלית, על מנת לדראות שכזות המקרש והגלית משפחת המלוכה אינה ענין שבמקרה אלא עונש על חטא (חזקיהו), אותה טענה מתאימה גם לימי ישעיהו (או תלמידיו) ביחס למסירת אוצרות בית המלך ובית המקדש לסנחריב. יחד עם בני משפחת המלוכה (ראה כתובת סנחריב) והרס ערים רבות ביהודה. שהרי הנביא או בני הנביאים אף הם אינם רואים בהסטוריה מקריות אלא הכל הוא מעשה מכוון של ההשגחה, ואלהי ישראל הוא הקובע את גורל בית דוד, העם והארץ.

40. ראה לעיל, הע' 9 בענין הצעתו של וילדרברג.

41. P. Machinist, 'Assyria and its image in the First Isaiah', *JIOS*, 103 (1983), pp. 719-737. לרעון ההשפעה הספרותית האשורית התחזקה אחרי ימי ישעיהו, במרוצת המאה השניעית, והדבר כולט בנבואות נחום. על הרכיבים בהן עברה ההשפעה האשורית ליהודה ראה מאמרו, שם, עמ' 730-737. כן ראה לאותו ענין C. Cohen, 'Neo-Assyrian Elements in the First Speech of the Biblical Rab-Saq', *JOS* 9(1983), pp. 32-48. על השאלות ספרותיות מן האשורים ראה ספרות נוספת אצל משינסט, שם עמ' 729 הערה 58: 404-408. M. Weinfeld, *Deuteronomy and the Deuteronomistic School*, Oxford 1972, pp. 404-408 (לענין הפרואולוגיה הדיסטרונומיסטית).

לכן, לאור תפיסה זו, הם היו צריכים להסביר שהאסון שהמיט סנחריב על יהודה בא בעקבות הטא ובהתאם לנבואה שנאמרה ונתגשמה (השוה דברי אשורכניפל בענין כבוש שושן, לעיל, לפיכך, תקיפה הטענה שישעיהו או תלמידיו חברו את הנבואה לאחר שחזקיהו נכנע ושלח מס כבד לסנחריב⁴². מאוחר יותר, עובדה הנבואה הקדומה שנכתבה ע"י ישעיהו או תלמידיו, ושכמקורה דברה על הובלת האוצרות לאשור ולא לבבל⁴³.

(5) אם אכן היתה ידועה נרכים התרברכותו וגאוותו של חזקיהו (ואין זה נראה לנו), והמעבר המאוחר ראה את הצד השלילי ברמות חזקיהו, מדוע לשלול את נבואת התוכחה מישעיהו עצמו, הרי הנביא הוכיח נמרצות נגד חטא הגאווה (ראה למשל ב' ז: ג טו: י י, יג: יד, ד-יו) ולא נרתע מלהשמיע דברי איום על מלכים. אדרבא, דוקא מציאותה של תוכחה מקורית של ישעיהו בענין המשלחת הבבלית היה בה כדי לשכנע את המעבר המאוחר לקשור את אסון הגלות עם מעשה המשלחת הבבלית נימי חזקיהו ולעבר את הנבואה המקורית כדי להתאימה לאירועי זמנו.

(6) אם אכן ח'ברה הנבואה ביש' לט ו-ו (מל"ב כ יז-יח) לאור מעשי בנוכרנאצר נירושלים בשנת 597 (או בשנת 586), והיא בכחינת vaticinium ex eventu. – אוי היתה צריכה להיות התאמה כלשהי בין המסופר במל"ב כד יב-טו (או כה, ו-ז) ובין הנבואה. התאמה כזו אינה קיימת. שכן במל"ב כד מסופר על אוצרות בית ה' ועל אוצרות בית המלך, על הגלית המלך, אמו ונשותיו, ולא נאמר שיהויכין נעשה סריס כהיכל מלך בבל (הוא הדין ביחס לצדקיהו). ואילו בנבואה מדובר רק על אוצרות בית המלך ועל סריסים מכני המלך (כלשון רבים). יתירה מזו, לו היה מדובר בחבור מאוחר, בין ע"י הוויטרונומיסט ובין ע"י פולמוסו⁴⁴, היה צריך לצפות לדמיון בין תוכן הנבואה לבין קטעים אחרים בספר מלכים (כעריכת הדיטרונומיסטית) בהם מסופר על בזיות אוצרות בית ה' ואוצרות בית המלך (ראה לעיל). דמיון כזה אינו קיים. מכאן שהנבואה היא ייחודית, ואינה כתובה על פי הנוסח הרגיל בספר מלכים, ואין היא משקפת את ההתרחשות בימי יהויכין או צדקיהו. אין כאן אלא ראייה נוספת שמדובר בנבואה שעברה עבוד מסויים ע"י סופר מאוחר, אבל לא אכדה את זהותה המקורית⁴⁴.

42. בכתובת סנחריב, בפרוט המס שקיבל סנחריב מחזקיהו, נאמר 'בנותיו' ולא נזכרו 'בניו', למרות שהזכרת הבנים יחד עם הבנות הוא דבר ששכיחה אצל סנחריב ואצל מלכי אשור. מכאן אולי אפשר ללמוד שמנשה טרם נולד בשנת 701 וכך ביש' לט ז 'מכניד אשר יצאו ממך אשר תוליד' – כלשון עתיד. מנשה עלה על כס המלוכה בהיותו בן 12 שנה בלבד. אם השערה זו נכונה, הרי שיש לה השלכות בענין זמן עלייתו של חזקיהו למלוכה וזמן מחלתו.

43. וילדרברג, ישעיהו, עמ' 1474, 1478-1477. אמנם סביר שהמלים 'ודיו סריסים כהיכל מלך בבל' הוא מן העבור המאוחר, בדומה להזכרת 'מלך בבל' במקום 'מלך אשור' בפרק יד ג כשהנבואה מכוונת נגד מלך אשור. על פרק יד כנבואה על רקע מות סרגון ב' ראה: H. Ginsberg, 'Reflexes of Sargon in Isaiah after 715 B.C.E.', *JOS* 88 (1968), pp. 49-53. אף על פי כן, אין זה מן הנמנע שהשמוש כתואר 'מלך בבל' ניש' לט ז מקרי הוא לישעיהו לאור הרעיון של ישעיהו כדבר 'התע' השכיחה' (יש' ז, כ), לפיו נן-הברית והנוכרי) יהפך בסופו של דבר לתער.

44. על תופעה דומה של נבואה המבוססת על שריד ספרותי קדום ראה מ. דימן (הרן), 'שריד ארכאי בספרות הנבואה', ידיעות יג (תש"ז), עמ' 7-15.

מסקנותינו העיקריות העולות מן הדיון בפרשת המשלחת הבבלית והנבואה הצמודה לה הן שתיים: א) הנבואה אינה יצירה חרשה מן התקופה הבבלית בא"י, אלא עבוד של נבואה מקורית של ישעיהו או של תלמידיו. המעבר המאוחר מצא בפרשת נקור המשלחת של מראדך בלארן והתגובה של ישעיהו לביקור זה, מקרה מתאים ביותר להסביר את האסונות שפקדו את בית-דוד, את המקרש ואת יהודה מידי נבוכדנאצר ב', ועשה בפרשה ונבואה 'הישעינית' שימוש משני, תוך עבוד קל של החומר והתאמה חלקית למאורע מוזמנו הוא וזאת כדי להוכיח תפיסתו כדבר החטא ועונשו, והתגלות ההשגחה האלהית כאמצעות הנביאים. ב) הנבואה המקורית שנאמרה ע"י ישעיהו או נכתבה ע"י תלמידיו מבוססת על פרוטוטיפ אכדי שהיה מקובל על סיפרי החצר בממלכת אשור. ישעיהו ותלמידיו הכירו את סגנון הכתיבה הזה. אין כאן אלא ניטוי אחד בלבד להשפעה הרבה שהיתה לתרבות מיסופוטמיה (ואשור בתוכה) על תחומים שונים בחיים התרבותיים-החומריים והרוחניים-של אוכלוסית ארץ-ישראל.

תשרי תשמ"ו

נב.

'לאחר השלמת כתב-היד ומסירתו למערכת הופיע מאמרו של Christopher T. Begg '2 Kings 20:12-19 as an Element of the Deuteronomist History', *The Catholic Biblical Quarterly* 48(1986), pp. 27-38 ומאמר דן באופי הקדם-דוטרנומיסטי של הקטע במל"ב כ': יב-יט. מסקנתו של כג היא: 2 Kings 20:12-19 is basically of one piece dating from a time not too long after the event it records; it is a unit which the Deuteronomist has taken over without significant modification', p.29 ועל מגמותיה של העריכה המשנה-תורתית עולה בקנה אחד עם מסקנתנו המבוססת על מחקר משה עם החומר האשורי'.

העיצוב האמנותי בספרי עזרא – נחמיה המשכיות וחידוש

פרנק פולק
אוניברסיטת תל-אביב

הסיפורת המקראית של ימי בית שני לא זכתה להערכה אחידה במחקר. גישתם של רבים משתקפת יפה בכותרת שאותה הקדים גונקל לדיונו בספרותה של תקופה זו, הלוא היא 'האפיגונים'. בסופרי דורות אלו ראה אפוא 'מאחרים' המחברים את דבריהם על פי דוגמת הספרות הקלסית של ימי בית ראשון, חקיינים בלא יכולת יצירה עצמאית. חוות דעת זו אינה אלא היבט אחד מגישתו הכללית כלפי תרבות ישראל שלאחר גלות בבל לאמור: 'בכל היה לסוחר, ובתור סוחר חזר'; לדעתו הרוח החיה של ימי בית ראשון קפאה במימסד הדתי של הקהילה היהודית בימי שיבת ציון. אולם, מי שמתכוון באותן יצירות אשר מסמנו את ראשיה של קהילה זו, דהיינו ספרי עזרא-נחמיה — אינו יכול שלא להטיל ספק בנכונות הערכו של גונקל. והרי כבר טורי העלה על נס את רעננות התיאורים שבספר עזרא; ורכים הצביעו על העיצוב הספרותי החי והתוסס שבזכרונות נחמיה, ספר שבו ראה גויטיין את החלייה האחרונה בשרשרת היצירה הקלסית של ישראל הקדומה.

יש אפוא מקום לבחון מחדש אם גישתו של גונקל מוצדקת. נוכל לרחות את דבריו אם יתקיימו שני התנאים הבאים (או אחד מהם):
(א) אם נמצא תבניות ספרותיות שהיו נפוצות בספרות ימי בית ראשון, אלא שבררך ניצולן יש משום עצמאיות ומקוריות;
(ב) אם ניתן להבחין בסממנים של חדשנות.
הרי במקרים אלו המספר נוהג בדרכו שלו, ואין לומר שהוא הולך בתלם בעקבות דוגמאות קלסיות המקובלות עליו.

1. H. Gunkel, *Die Israelitische Literatur (Kultur der Gegenwart)*, Leipzig 1925, repr. Stuttgart 1963, p. 43.
2. עיי' א' רופא, סיפורי הנביאים, הסיפורת הנבואית במקרא, סוגיה ותולדותיה, ירושלים, תשמ"ג, עמ' 36.
3. גונקל, שם, עמ' 44. בעניין זה אין הבדל בין גישת גונקל לדעת ולהאון, ועיי' מ' ויינפלד, 'משנהו של יוליס ולהאון', שנתון ד' (תש"ט), עמ' 62-53.
4. עיי' C. C. Torrey, *Ezra Studies* (1910), repr. New York 1970, pp. 239, 241. אך טורי סבור שציון זה נבע מקולמוסו של בעל דברי הימים. על היצג המציאות בספר זה עיי' להלן, הערה 56.
5. עיי' ש"ד גויטיין, אומנות הסיפור במקרא, ירושלים תשט"ו, עמ' מז; מ"צ סגל, מבוא למקרא, ספר שלישי: כתובים, מהדורה תמישית, ירושלים תש"ד, עמ' 777; J. Bewer, *The Literature of the Old Testament*; 777 עמ' O. Eissfeldt, *The Old Testament, an Introduction* (transl. by P.R. Ackroyd), Oxford 1965, p. 347.